

Ungdomsskolen og K. M. Klausen

Af ELLEN NØRGAARD

Den frivillige ungdoms- og aftenskoleundervisning har lange traditioner i Danmark. Aftenskolen på landet kan føres tilbage til 1814 og aftenskolerne i byerne voksede frem, tit på privat initiativ, sidst i forrige århundrede. Et sådant privat og særpræget initiativ var Studenter-samfundets Aftenundervisning for Arbejdere i København. Disse private initiativer fik efterhånden offentlige tilskud, og i 1930 blev tilskuddene fastlagt i lov af 19/3 om Tilskud fra Staten og Skolefondene til Ungdomsskoler og Aftenskoler. De frivillige ungdoms- og aftenskoler fik først bred tilgang efter 1930, altså efter at denne lov var trådt i kraft, og de er forløberne til vore dages omfattende ungdoms- og voksenundervisning. Ved siden af eksisterede højskolerne, landbrugs-skolerne og efterskolerne, der var kostskoler, og som først og fremmest modtog unge fra landet.

K. M. Klausen

Den socialdemokratiske folketingsmand, læreren *K. M. Klausen* (1852–1924) står som ungdomsskolens forkæmper fremfor nogen. Samtidig var han en usædvanlig aktiv politiker. Jeg vil i denne artikel forsøge at kaste lys over ungdomsskolens oprindelse; var den tænkt som et undervisningstilbud eller et forsøg på at styre de unges udvikling og kvalificering? Var der et erkendt behov hos de unge for en sådan undervisning? Og i hvilken udstrækning kom K. M. Klausens bestræbelser til at præge skoleformen?

K. M. Klausen blev født i Hillested ved Maribo, han blev uddannet lærer og var som ung venstremand. Den indsigt i sociale forhold, han fik gennem sit arbejde ved Københavns friskoler, d. v. s. gratisskoler, (de lidt bedre bemidlede betalte for at få deres børn i skole, og omkring 1880 gik over halvdelen af børnene i de offentlige skoler i friskoler), førte ham til Socialdemokratiet, i hvis hovedbestyrelse han sad fra 1890–1920. Han var fra 1893 medlem af Københavns Borgerrepræsentation og fra 1895 medlem af Folketinget.

K. M. Klausen kom således ind i partiet, efter at de hårde bryd-

ningsår var over, og partiet var begyndt at vokse. Han havde en anden social baggrund og en anden uddannelse end de fleste af sine partifæller. I nekrologen i Socialdemokraten i 1924, der fyldte hele første side, stod, at han var den første danske lærer, der brød med »Borger-skabet«, og gennem sit virke blev han en af deres egne. Partiet havde brug for hans store kundskaber og hans flid.

K. M. Klausen blev en af dem, der omsatte det socialdemokratiske program i praktisk arbejde. Han var en meget aktiv taler på Rigsdagen, medlem af en række udvalg, bl. a. også finansudvalget, og i en række år også dets formand. K. M. Klausen var antimilitarist og udformede partiets militærprogram. Han var talsmand for husmandsbevægelsen, for bedre lønninger til offentligt ansatte arbejdere og funktionærer, han arbejdede i overværgerådet og for statstilskud til fritidshjem og asyler. Og endelig var han sit partis skoleordfører.¹

K. M. Klausen fremlagde sit politiske syn i 1888, da han til kommunevalget i København formulerede socialdemokraternes valgprogram. Han var sammen med bl. a. de socialdemokratiske pionerer Emil Wiinblad og J. Jensen kandidat til Borgerrepræsentationen, og programmet blev sammen med en stemmeseddel trykt i Socialdemokraten 25/3-1888.² »Arbejder- og Middelstand« havde manglet talsmænd i Borgerrepræsentationen. Underskriverne ville repræsentere disse klasser og have deres særlige tarv for øje. De ville søge at begrænse den direkte skat på gas og fødevarer, de ville arbejde for udvidelse af undervisningstiden, gratis undervisning af alle børn og gratis bespisning af de fattigste børn, for børnestiftelser, offentlige legepladser, human aldersforsorg og fast mindsteløn for kommunale arbejdere. Dette var et arbejdsprogram præget af konkrete reformer. Forfatterne til værket Socialdemokratiets Aarhundrede C. F. Jensen og F. Borgbjerg karakteriserede senere programmet som »... meget jævnt ædrueligt, maaske smaatskaaret«.³

I sin første tale i Folketinget i 1895 gennemgik K. M. Klausen finansloven. Her kritiserede han bevillingen til »den uansvarlige Konge«, arveafgiften burde desuden forhøjes, toldsatserne ændres og statstilskuddet til folkeskolen og aftenskolen på landet hæves. Han var i det hele taget meget utilfreds med finanslovsforslaget. Det viste, at man levede i en »Klassestat«. Den lille del af befolkningen, der i forvejen var begunstiget, begunstigedes yderligere og arbejderen »... der staar bag hver Øre der kommer i Statskassen« ... fik meget lidt.

K. M. Klausen gav her udtryk for en stærk social indignation, en indignation der prægede næsten alle hans taler hele livet igennem. Den uretfærdige fordeling af samfundsgoderne skulle gøres mere retfærdig ved hjælp af en reformpolitik. Men fremtidssamfundet – reformpolitikens resultat talte K. M. Klausen ikke meget om. Der er ingen visioner, vi øjner intet »Gimle«.⁴

K. M. Klausens skolepolitik var også præget af konkrete reformkrav. Da han i 1893 blev indvalgt i Borgerrepræsentationen – programmet fra 1888 gav ikke mange nok stemmer, – blev et forslag til ny undervisningsplan for København behandlet. Ifølge dette skulle skellet mellem fri- og betalingsskoler gøres større og også omfatte undervisningstidens længde, og nye fag som sløjd og gymnastik for piger indføres. K. M. Klausen tog stærkt afstand fra, at skellet mellem disse skoletyper blev udvidet; timetallet burde tværtimod være det samme.⁵

Da K. M. Klausen i 1895 kom i Folketinget, blev et forslag til ny folkeskolelov behandlet, og under behandlingen af dette kritiserede han også skolens forskelsbehandling. Skulle en »ordentlig og regelmæssig« skolegang desuden tilvejebringes, nyttede det ikke – som foreslået – at forhøje mulkerne for forsømmelse. Nej, skolen måtte blive et sted, hvor der var godt at være, og hvor der også blev serveret et måltid mad til alle de sultne børn. Han fandt således lovforslaget utilstrækkeligt, et forslag til »... en overordentlig lille og tarvelig Skolelov«. En ny skolelov burde skabe en »Folkeskole, der er fælles for alle Landets Børn«.⁶

K. M. Klausen kritiserede således først og fremmest skolesystemet for dets sociale uretfærdighed. Uretfærdigheden indenfor skolevæsenet kunne ligesom uretfærdigheden i samfundet i øvrigt, afhjælpes gennem konkrete reformer. Og en bedre skole ville ikke bare være til bedste for det enkelte barn, men for samfundet. Under finanslovsdebatten i 1895 sagde han f. eks. i forbindelse med forholdene på opdragelseshjemmene, som han fandt dårlige, at hvis man tog fornuftigt på selv de vanartede børn, blev de ikke forbrydere, men »nyttige og hæderlige Medborgere«.⁷

Både K. M. Klausens almene politiske syn og hans skolesyn synes således at være udsprunget af en stærk social indignation og af et varmt ønske om at bedre forholdene for samfundets svagere. Men han formulerede heller ikke her nogen vision om, hvorledes den ændrede

skole skulle være. Måske skulle hverken skolen eller samfundet efter hans mening være så forskellig fra det eksisterende, det skulle bare være mere retfærdigt, socialt og økonomisk.

Kommunal fortsættelsesundervisning i København

Da den nye undervisningsplan blev drøftet i Borgerrepræsentationen i 1893, foreslog det udvalg af skoleinspektører, der havde udarbejdet planen, at der blev oprettet en kommunal fortsættelsesundervisning. Studentersamfundets Aftenundervisning for Arbejdere havde da været igang i nogle år, og en aftenundervisning var ved at vokse frem i enkelte danske byer. Behovet var erkendt. K. M. Klausen kom således her til for første gang at behandle et forslag om en slags ungdomsskole. Forslaget blev positivt modtaget af Borgerrepræsentationens medlemmer, og et udvalg blev nedsat, hvori politikeren og pædagogen Herman Trier (1845–1925), der i disse år var K. M. Klausens meningsfælle i skole spørgsmål i Borgerrepræsentationen, fik sæde.

Resultatet af dette udvalgsarbejde blev fremlagt i Borgerrepræsentationen nogle måneder senere. Udvalgets medlemmer var enige om, at en fortsættelsesundervisning ville være af værdi. Den skulle tjene til at vedligeholde og udvide elevernes »Kundskabsforraad og Færdigheder«, og de ville kunne tilegne sig det lærte »med den modnere Alders større Forstaaelse og Overblik«. En egentlig fortsættelsesundervisning kunne imidlertid ikke etableres, fordi skolevæsenets udgifter allerede var så store, og fordi forældrene ikke havde økonomisk evne til at holde deres større børn i skole. Eleverne måtte kunne passe deres arbejde eller stå i lære samtidig. Undervisningen måtte derfor foregå om aftenen og være frivillig. En obligatorisk fortsættelsesundervisning måtte komme ad lovgivningens vej. Undervisningen skulle tilrettelægges i to rækker, en der fæstnede børneskolens kundskaber og færdigheder, og en videregående, »der føjede nye Led til«. Alle elever skulle dog have to timer dansk om ugen.

Også dette forslag blev positivt modtaget i Borgerrepræsentationen. Dog var skoledirektøren, S. Bauditz, forbeholden og stillede spørgsmål, om dette overhovedet var en kommunal opgave. Hvis kommunen oprettede en sådan undervisning, ville den blive ført ind på helt nye veje. Og embedsmændene støttede skoledirektøren. Magistraten mente, at nok ville en sådan undervisning være »af Nytte«, men var dette det

offentliges sag? En sådan undervisning ville desuden blive en »vedvarende Forpligtelse« for kommunen. I øvrigt var det statens sag at tage sig af undervisningen af de voksne.⁸

Magistratens beslutning vakte heftig debat. Var spørgsmålet om fortsættelsesundervisning blevet til en kompetencestrid mellem repræsentation og magistrat, så spørgsmålet skulle fremlægges for indenrigsministeriet, og ville magistratens holdning ikke medføre, at sagen vanskeligt lod sig gennemføre? K. M. Klausen hævdede, at magistratens beslutning ville ramme arbejdernes børn. Mens de velstillede selv sørgede for deres børns fortsatte skolegang, kunne arbejderne kun tilfredsstille sin families legemlige krav, og det offentlige måtte derfor sørge for disse børns fortsatte skolegang. Borgerrepræsentationens øvrige medlemmer blev enige om, at sagen indtil videre blev stillet i bero.

I diskussionen om oprettelsen af fortsættelsesklasser i København kom mange af de synspunkter frem, der kom til at præge diskussionen om oprettelse af ungdomsskoler i de følgende mange år. Der var bred enighed om, at en sådan undervisning ville være »af Nytte« for flertallet af unge, for dem der ingen skolegang fik efter folkeskolens afslutning, og således var datidens restgruppe. Oplysning var et gode i sig selv, og yderligere oplysning ville være til bedste for de unge. Spørgsmålene var så, hvorvidt det var en statlig, kommunal eller privat opgave at etablere en sådan undervisning, skulle den være frivillig eller obligatorisk, skulle det være en dag- eller aftenskole, og skulle der først og fremmest undervises i folkeskolens hovedfag?

Et par år senere genfremsatte K. M. Klausen og Herman Trier forslaget om oprettelse af fortsættelsesklasser i København. Det blev vedtaget, og vinteren 1897–98 blev der på forsøgsbasis oprettet kurser for mandlige elever fra 14–20 år 2 timer 3 gange ugentlig, dels i almene fag og dels som en videregående undervisning i fremmedsprog. Tilgangen var imidlertid ikke overvældende, men forsømmelserne få.⁹ Herman Trier påpegede, at disse kurser jo ikke bare var et tilbud, men en »... Bestræbelse på at udvikle Befolkningen på et hidtil uvant Omraade«, og man måtte givet forsøget tid. Det burde desuden ikke fastslås principielt, at kvinder var udelukkede. Herman Trier gav her bl. a. udtryk for, at oplysning var et gode, som de folkevalgte var forpligtet til at vække behovet for.¹⁰

De københavnske fortsættelsesklasser blev i de følgende år udvidet med fagene husgerning, madlavning, stenografi, maskinskrivning og

oplysende foredragsrækker. Tilgangen var stadig stigende, der var knapt 300 elever det første år, og vinteren 1908–09 var der godt 3000.¹¹ Den sociale rekruttering var dog skæv. Vinteren 1900–01 var f. eks. langt over halvdelen af de mandlige elever børn af håndværkere og selv beskæftiget i håndværk, og kun få var børn af ufaglærte arbejdere. Pigerne var mødt talrigt frem, efter at »kvindefagene« var indført, og over halvdelen af dem var uden beskæftigelse.¹²

Skole for den konfirmerede ungdom

Aftenskolen på landet levede i disse år sit stille liv. Der blev afholdt aftenskole i ca. $\frac{1}{3}$ af alle landsogne, der blev undervist i folkeskolens hovedfag, og eleverne fulgte som regel undervisningen et år, en sjælden gang to. Disse skoler havde modtaget statsstøtte fra 1894–95. Lærer A. P. A. Kolstrup, Højlund, sagde om disse skoler på det 10. Nordiske Skolemøde i Stockholm i 1910, at de »yder for lidt«, selv der hvor de yder mest. Eleverne var for trætte og timetallet for lavt til at der kunne udrettes noget. Han mente derfor, at der burde oprettes dagskoler om vinteren – en slags efterskoler. Skolen skulle være frivillig, de unge ville nok komme, og arbejdsgiverne ville nok give dem fri, for den unge ville komme tilbage »med Hænderne bedre skaffede, mere kvik og mere sjælelig og legemlig sund«.

I byerne voksede aftenskolerne frem med støtte fra kommune, amt eller stat – statstilskuddet blev bevilget første gang i 1905/06. Dengang lærer, senere bibliotekskonsulent Jørgen Banke talte ved det samme skolemøde om disse skoler. Han roste deres arbejde og fastslog, at trangen til oplysning var tilstede, fordi arbejderbefolkningen havde indset, at solid almindelse var nødvendig for at kunne erobre den »... Menneskeværdighed der tilkommer dem«. Aftenskolerne i byerne burde dog også være dagskoler, og han håbede, at der i hver dansk købstad med tiden blev rejst et hus for »Folkets Almindelse«, med gymnastiksale, bibliotek og undervisningslokaler for en ungdomsskole. Jørgen Banke foreslog således, at der blev bygget kulturhuse, en sag der blev diskuteret 50 år senere, og han var en af de første, der brugte ordet ungdomsskole.¹³

På pinseskolemødet i Århus i 1910 blev et udvalg dannet, der skulle arbejde for »den konfirmerede Ungdoms fortsatte Undervisning«. Det fik tilslutning fra sogne- og landboforeninger, Dansk Kvindesamfund,

K. M. Klausen. Billedet, der findes på Arbejderbevægelsens arkiv, stammer formentlig fra ca. 1910.

husmandsforeninger og afholdsforeninger. Udvalget fandt, at de unge i mange tilfælde var husvilde og hjemløse. Hjemmene havde gennemgående ikke »... den Værdi og den Indflydelse som i ældre Tid.« Og en almindennende undervisning ville derfor virke vejledende og retledende. Der burde oprettes skoler, der var fællesskoler og frie, – d. v. s. frivillige.¹⁴

De stadig stigende statstilskud, talerne på skolemødet i Stockholm og dannelsen af det omtalte udvalg tyder på, at der i årene op til 1910 var en voksende forståelse for, at et bredt oplysningsarbejde var nødvendigt blandt de unge, der ingen skolegang fik efter undervisningspligtens ophør. Og det var nødvendigt af forskellige grunde, for den unge selv og for hans arbejdsgiver, det ville hæve arbejderstandens unge og dermed standens selvrespekt, og det ville lede ungdommen i den rigtige retning.

Denne voksende forståelse kan være baggrunden for, at K. M. Klau-

sen rejste spørgsmålet om oprettelsen af en skole for den konfirmerede ungdom på Rigsdagen vinteren 1910-11. Han fremhævede Københavns Aftenskole, kommunens store bevillinger til denne og aftenskolen i købstæderne, der var i stadig vækst. Aftenundervisningen på landet var imidlertid i tilbagegang. Samfundet gjorde for lidt for de 14-20 årige, de burde ledes i den rigtige retning, og undervisningen burde foregå i nye former, i dagskoler med undervisning 4 dage om ugen i vintermånederne. Tanken om en sådan skole havde tilslutning hos organisationerne, der ville kunne skabes »en Folkestemning«.

Ministerens, højskoleforstander Jacob Appel havde netop stor erfaring med oplysningsarbejde blandt unge. Han var enig i, at spørgsmålet var af stor betydning, og at der burde oprettes frivillige skoler for de unge i overgangsalderen. Men man burde også appellere til hjemmene om at tage sig mere af de unge. Det bedste lærested for unge, der ikke skulle studere, var stadig »driftige Borgeres Huse«. Forholdene i byerne var dog mere uoverskuelige.¹⁵

K. M. Klausen rejste spørgsmålet igen det følgende år. Han mente, det var et underklassespørgsmål; det var kun »fattige Folks Børn«, hvis undervisning ophørte ved undervisningspligtens ophør. »Velstillede Folk« lod aldrig deres børn afslutte undervisningen i 14-års alderen. Spørgsmålet om en ungdomsskole var imidlertid også et »Overklassespørgsmål« i den forstand, at arbejdsgiverne skulle give de unge »Tid og Lejlighed« til at følge undervisningen i dagskoler. Ministeren burde nedsætte en kommission, der skulle undersøge og overveje spørgsmålet om oprettelse af en skole for »den konfirmerede Ungdom«.

Ministerens og Folketingets øvrige medlemmer var positive, og debatten sluttede med en opfordring til ministeren om at indsamle oplysninger om efter- og aftenskolevæsenets stilling.¹⁶

Skoledirektionerne og forskellige organisationer blev forespurgt, og i 1913 forelå en fyldig beretning. Næsten alle skoledirektionerne svarede, at den eksisterende ungdomsundervisning var utilstrækkelig, og de fandt det ønskeligt, at en eller anden ny form for ungdomsskole blev oprettet. De angav forskellige grunde; en sådan skole var ønskelig »... fordi vort Lands Ungdom spilder al sin Fritid med ørkesløshed og tit skadelig Tidsfordriv«, ... fordi »... sund Oplysning danner den bedste Modvægt mod denne Aldersperiodes Fristelser«, fordi en sådan

undervisning ville være »... til værn mod de Farer vor Tid er saa rig paa«, og simpelthen fordi ungdommen »... maa antages at trænge til supplering af de i Folkeskolen erhvervede Kundskaber.¹⁷

De adspurgte organisationer var også positivt indstillede over for en omlægning og udvidelse af ungdomsundervisningen.

Både skoledirektionerne og organisationerne blev desuden spurgt, om en sådan skoleform skulle være frivillig eller obligatorisk. Nogle få var i tvivl, det kunne f. eks. blive nødvendigt at gøre den obligatorisk p. g. a. »... Karakterernes Svaghed og Tidernes Ugunst«.¹⁸ Men langt de fleste gik imidlertid ind for, at skoleformen var frivillig, bl. a. de foreninger, hvis repræsentanter særlig skulle medvirke til skoleformens oprettelse, Den danske Købstadsforening og De samvirkende Sogneraadsforeninger.

K. M. Klausens lovforslag om ungdomsskolen i 1917/18

Og beretningen gav resultater. Undervisningsministeriet udsendte i 1914 et cirkulære om »Tilskud til Etablering og Drift af kommunale Efterskoler eller anden af en Kommune indrettet Fortsættelsesundervisning«.¹⁹ Ifølge dette ville en kommune modtage tilskud, hvis den oprettede en gratis dagskole – heldags eller halvdags – hvis undervisning ikke tog sigte på nogen eksamen. Der skulle undervises i dansk eller regning og i »Emner hentet fra det praktiske Liv«, som handelsregning og landbrugsregnskab. Desuden kunne fag som skrivning, tegning, fremmedsprog, samfundslære og andre anbefales. Og Rigsdagen bevilgede 15.000 kr. i finansåret 1914–15 til etablering og drift af kommunale efterskoler.²⁰

I de følgende år blev beløbene forhøjet, og ca. 300 ungdomsskoler oprettet. Heraf blev $\frac{1}{3}$ imidlertid nedlagt. Betød denne manglende tilslutning, at der intet behov var for en sådan skoleform? K. M. Klausen mente nej. Han forelagde derfor på sit partis vegne et forslag om oprettelse af ungdomsskoler i Folketinget i 1917/18. Disse skoler skulle være obligatoriske, hvis kommunen havde valgt at lade en sådan oprette. De skoler, der havde været igang i nogle år, havde været planløse, spredte og tilfældige. Det samme kunne siges om undervisningen – der var ingen undervisningsplan. De unge havde været afhængige af,

om kommunen oprettede en skole, og om deres arbejdsgiver gav dem fri. $\frac{2}{3}$ af landets unge fik stadig ingen undervisning efter undervisningspligtens ophør. Og det var bl. a. netop dem, der kom fra de fattigste hjem, som i skolen havde fået den tarveligste undervisning, og som kom ud i »... de mest afhængige Stillinger«. Og denne store gruppe af unge gjorde samfundet intet for. Nu måtte de få deres egen skoleform, en dagskole 6 timer pr. uge i vintermånederne, hvor der nok undervistes i folkeskolens hovedfag, men først og fremmest i det fag de unge lærte. Ungdomsskolens hovedopgave skulle være at »... lære de Unge at forstaa det Livskald«, der skal ernære dem. Det betød, at der skulle oprettes fagskoler i byerne og landbrugsskoler på landet. K. M. Klausen mente ikke, at den manglende tilslutning til de eksisterende ungdomsskoler skyldtes ulyst hos de unge, men modstand fra de unges arbejdsgivere. Og var skolen obligatorisk, måtte de unge få fri.

K. M. Klausen gjorde sig her igen til talsmand for samfundets svageste. De offentlige undervisningstilbud skulle fordeles mere retfærdigt, så også denne gruppe fik glæde af dem. Social retfærdighed og folkeoplysning blev derved to sider af samme sag. Dette lovforslag og K. M. Klausens forelæggelsestale adskiller sig imidlertid fra K. M. Klausens mange andre taler for større social retfærdighed – han taler om fremtiden og skitserer en fremtidig skoleform. Ifølge det forslag til ny lærlingelov, som K. M. Klausens partifælle Th. Stauning nogenlunde samtidig forelagde, skulle lovforslagene samarbejdes således, at lærlingene søgte ungdomsskolens fagskoler.²¹ K. M. Klausen havde været i München og set de værkstedsskoler, som Münchens skoledirektør fra 1895–1919, Georg Kerschesteiner, havde oprettet, og lovforslaget om ungdomsskoler må være inspireret af dette besøg.²² Men det er også muligt, at Stauning og K. M. Klausen desuden har haft en vision om ungdomsuddannelse, der gav en nærmest polyteknisk dannelse.

K. M. Klausen sluttede sin forelæggelsestale med at sige, at denne sag tidligere havde mødt velvilje hos alle partier. Det var en neutral sag, som der ikke var gået politik i. Og han håbede, at denne enighed ville fortsætte og komme lovforslaget til gode.²³ Og både ministeren og repræsentanterne for de andre partier var stadig velvillige, de mente dog, at sagen ikke hastede, og et udvalg blev nedsat, der ingen resultater nåede.²⁴

Den store Skolekommission

I den følgende rigsdagssamling blev Den store Skolekommission nedsat, hvori flertallet af medlemmerne var repræsentanter for Rigsdagen. Den blev nedsat på K. M. Klausens initiativ, han blev kommissionens formand, og et af de mange spørgsmål, kommissionen behandlede, var oprettelsen af en ungdomsskole. K. M. Klausen fremlagde her sit partis forslag fra Folketinget med så mange ord og så stærk varme, at de andre medlemmer hævdede, at han misrøgtede sit formands-hverv. Han påpegede, at de eksisterende skoler var i tilbagegang, og den sociale rekruttering til disse skoler var skæv, kun 5 % af eleverne kom fra arbejderhjem. – Frivilligheden havde spillet fallit. Og han tog så stærkt afstand fra det forslag, repræsentanterne fra Venstre og Konservative fremsatte, ifølge hvilket skolen skulle være frivillig og bygge på det frivillige private oplysningsarbejde, at den gamle Venstrefører Klaus Berntsen bad ham »holde sin Mund i Ave«, ellers forlod han forhandlingerne. I Den store Skolekommission gik der således netop politik i sagen. Og til trods for at flere af kommissions-medlemmerne ønskede et kompromis, lod det sig ikke finde. Den store Skolekommissions betænkning indeholder 4 forskellige lovforslag til ungdomsskoler. Et for en obligatorisk kommunal dagskole, et for en frivillig kommunal dagskole, et for frivillige aftenskoler og et for kommunale eller private skoler.

Da det omfattende arbejde i Den store Skolekommission var afsluttet, og lovforslagene samlet i en betænkning, sagde K. M. Klausen, at han ikke troede på fremskridt inden for skolens område, før Socialdemokraterne havde overtaget magten. Og dette blev virkelighed. I 30-erne, under regeringen Stauning-Munch, blev mange af Den store Skolekommissions lovforslag fremsat i omarbejdet form og vedtaget. Det første og også det mest omarbejdede var lov²⁵ om tilskud til ungdomsskoler og aftenskoler og til private fortsættelsesskoler. Ifølge denne skulle tilskud ydes til undervisning, der var frivillig og vederlagsfri, og der skulle nok undervises i praktiske fag, men denne undervisning skulle ikke være en integreret del af »den unges Livskald«, således som K. M. Klausen og måske også Stauning havde tænkt sig. K. M. Klausens planer for en ungdomsskole, en af de få visioner han formulerede, blev således ikke virkelighed.

Sammenfattende kan man sige, at forløberne til vore dages omfattende ungdoms- og voksenundervisning blev skabt ud fra et ønske om, at yderligere socialisere og kvalificere flertallet af samfundets unge. Dette ville være til bedste både for deres erhvervsudøvelse og for deres liv som borgere, – og for deres »Menneskeværdighed«. Den manglende tilslutning til denne undervisning før 1920 tyder imidlertid på, at der var lille forståelse for dens værdi både hos de unge og hos deres forældre og arbejdsgivere. For at få fat på de unge, og vel også for at styre undervisningen søgte K. M. Klausen og hans parti uden held at gøre denne undervisning obligatorisk. En obligatorisk undervisning for dette alderstrin er først blevet virkelighed med undervisningspligtens udvidelse.

NOTER

1. Oplysningerne om KMK er dels hentet fra DBL, fra Helge Hegelund: K. M. Klausen 1952. N. Brandsager og P. Rosenkrantz: Den danske Regering og Riksdag 1901–03, og C. E. Jensen og F. Borgbjerg: Socialdemokratiets Aarhundrede 1904, II. Citatet fra Socialdemokraten er fra 20/1–24.
2. I Helge Hegelunds bog og i Socialdemokraten 20/1–24 hævdes, at KMK var forfatter til dette program.
3. Socialdemokratiets Aarhundrede II, s. 456.
4. FTT 1895/96, sp. 142–153.
5. Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1893–94, s. 170, 180 og 193–94.
6. Ftt. 1895/96, sp. 951–56.
7. Ftt. 1895/96, sp. 152.
8. Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1893–94 s. 1336–38, 1350–52, 1371–72 og 1894–95 s. 847–67.
9. Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1896–97, s. 956, 970, 1897–98, s. 429–50 og 593–96.
10. Borg.rep. Forh. 1898–99, s. 301–304.
11. C. Holm Biilmann: Kbh. Kommunes Aftenskole og Aftenhøjskole 1897–1972. 1972.
12. Borgerrepræsentationens Forhandlinger 1900–01, s. 382–97.
13. Det 10. nordiske Skolemøde. Stklm. 1914.
14. Ungdomsskoleforeningens Aarsskrift 1916.
15. Ftt. 1910/11 sp. 3284–88 og 3308–11.
16. Ftt. 1911/12 sp. 5092, 8497–8507, 8597–8637.
17. C. F. A. H. Graae: Beretning til Rigsdagen fra Ministeriet for Kirke og Undervisningsvæsenet om Fortsættelsesundervisning i Danmark og enkelte Stater i Udlandet, 1913, s. 38, 46, 47 og 61.
18. Ovennævnte beretning s. 61.

19. Cirkulære af 30/5-1914.
20. Ftt. 1913/14 tillæg B sp. 893, 1191-96.
21. Ftt. 1918/19 sp. 4085.
22. Den store Skolekommissions Forhandlinger I, s. 381. Det pædagogiske Selskabs Aarsberetninger, 1918-19 s. 26-34.
23. Ftt. 1917-18 sp. 3313-14, 3329-45.
24. Ftt. 1917-18 sp. 3354-3394 og tillæg B. sp. 3065.
25. Denne lov byggede bl. a. på Betænkning angaaende Tilskud til Aftenskoler og Efterskoler. 1928.